

A SZUDÉTANÉMET KÉRDÉS TANULSÁGAI

A LONDONI „TIMES“ október ötödiki számának egyik vezércikke az európai krízissel foglalkozva azt írta, hogy annak szembeötlő és sürgősen követendő, „plain and urgent“ tanulságai vannak. Első — a lap szerint — az, hogy „a népek összefogásával erőltetni kell a nemzetközi kiengesztelődést, melyet, maguk a népek megmutatták, hogy kívánnak, mert életük függ tőle.“ A másik tanulság „de“-vel kezdődik: „de — írja a lap — ezzel az erőfeszítéssel kapcsolatosan folytatni kell az előkészületeket, nem annyira a háborúra, mint a háború ellen, „mivel egy nemzet sem engedheti meg magának, hogy védelem nélkül maradjon, mikor más nemzetek hatalmasan fegyverkeznek.“

Ezek a megállapítások kétségkívül megfelelnek a mindennapi, évezredek frázisoknak: békét akarunk s ha békét akarunk, fegyverkezzünk.

Mi azonban, akik nemzeti kisebbséghez tartozunk, a krízisnek még más tanulságát is fel tudjuk fedezni, mint azt, amely végül is csak háborúhoz vezet: azt a tanulságát, hogy kiengesztelődés akkor következik be, ha az azt akadályozó okokat eltávolítjuk.

A most folyó válságot egy nemzeti kisebbségnek, a szudétanémeteknek a sorsa idézte elő s az európai, vagy világháborút e kisebbség helyzetének megoldása akadályozta meg. De ilyen kisebbségi sors számtalan van Európában, s ha a nemzetközi kiengesztelődést el akarjuk érni, akkor a mostani krízisnek a fegyverkezés sürgetésénél elébbvaló tanulsága az, hogy ezt a krízisokozót, egyet a sok közül, a kisebbségi sorsok mostohaságát, kell eltüntetni s ha ezt akarjuk cselekedni, az első, amit tudnunk kell, az: hogyan jutottunk idáig?

A VILÁGHÁBORÚ KEZDETÉN a nemzetiségi kérdés megoldása nem szerepelt mint a hadviselő felek háborús célja. Európa politikai és nemzetiségi tagoltsága folytán a hadviselő felek ugyan hamar észre vették, hogy a tizenkilencedik századból örökölt nemzetiségi törekvések bomlasztó természete alkalmas eszköz az ellenfél gyengítésére, de megoldásának, az önrendelkezési jognak az emlegetése az antant hatalmáknál — amelyek szemet hunytak az előtt, hogy maguk is inficiálva vannak megoldatlan nemzetiségi kérdésekkel, — inkább csak a központi hatalmak gyengítését célzó propagandául szolgák. Azok-

ban a szerződéseken, amelyeket az antant-hatalmak Oroszországgal, Olaszországgal és Romániával kötöttek, az átcsatolandó népek önrendelkezéséről, megkérdezéséről nincsen szó.

Az önrendelkezési jog elfogadása területváltozás esetén az antant-hatalmak részéről, nyilvánvalóan amerikai befolyásra, az amerikai intervenció megnyerésének megkönnyítése végett történt. Mikor 1917 elején Wilson a hadviselő felek háborús céljai felől tudakozódott, az antant hatalmak óvatosan azt felelték, hogy céljuk Európa területének reorganizációja, „alapítva a nemzetiségek tiszteletben tartására, hogy kis és nagy nemzetek egyaránt fejlődhessenek gazdaságilag“, de kapcsolatosan olyan nemzetközi megegyezésekkel, amelyek a szárazföldi és vízi határokat jogosulatlan támadások ellen megvédik.

Ezen az alapon történtek később az antant-hatalmak államférfiainak deklarációi 1918 folyamán az önrendelkezési jog elismerését illetően. Lloyd George, Anglia akkori miniszterelnöke kijelentette, hogy az igazságos és állandó béke egyik alapfeltétele a területek olyan megszervezése, amely „az alattvalók önrendelkezési jogán, azaz beleegyezésén nyugszik“, annyira tág értelemben, hogy az megilleti az afrikai bennszülötteket is.

Csaknem szóról-szóra így nyilatkozott Pichon, francia külügyminiszter, aki azonban beszéde folyamán elvesztette a fonalat és a népszavazásról mint „népbolondításról“ beszélt.

Legkomolyabban Wilson vette a dolgot, aki január végén nyilatkozott. „A nemzeti törekvéseket tiszteletben kell tartani,“—mondta —,/lépek felett uralkodni és őket kormányozni csak beleegyezésükkel szabad; az önrendelkezés nem frázis, hanem parancsoló elv, amelyet államférfiak“ — jósolta — „csak saját veszélyükkel hagyhatnak figyelmen kívül.“ Aztán folytatta: „Minden jogos nemzeti törekvést ki kell, amennyire lehet elégíteni, anélkül, hogy ellentétek és viszályok olyan új vagy régi elemeit tartanók fenn, amelyek Európa s következőleg a világ békéjét megzavarnák“.

Ezeknek az autoritativ kijelentéseknek az alapján voltak hajlandók a központi hatalmak békétárgyalásba bocsátkozni s jelentette ki a német kormány, hogy elfogadja „Wilson január nyolcadiki kongresszusi üzenetében foglalt feltételeket egy igazságos és állandó béke alapjaként“. Ezt tudomásul vették az antant-hatalmak s 1919 júniusában maga a békekonferencia erősítette ezt meg, mikor a német békedelegáció tudomására hozta, hogy a békeszerződések a Wilson tizennégy pontján és kongresszusi üzenetein alapulnak.

A fentiekhez két megjegyzést kell, hogy fűzzünk. Egyik az, hogy az az általánosan elterjedt hit, mintha a wilsoni tizennégy pontban benne volna az önrendelkezési jog követelése: téves, a tizennégy pontban nincs említés önrendelkezésről. A tizennégy pont egy előző stádiumában van: az osztrák-magyar monarchia fenntartása mellett népeinek nem önrendelkezési jogot, hanem „autonóm fejlődési lehetőséget“ helyez kilátásba. A másik megjegyzés az, hogy bár a felelős államférfiak hivatalos nyilatkozatai több alkalommal említik az önrendelkezési jogot, annak megvalósítási formájáról, a népszavazásról nem történt említés.

De azért mindenesetre úgy látszott, hogy az önrendelkezési jog olyan szilárd alapra van helyezve, hogy érvényesülése minden vonalon kétségtelen: a győztes hatalmak proklamálták s a leggyőzöttek elfogadták abban a hitben, hogy Európa új térképe és békéje annak alapján fog létrejönni.

Nagy tévedés volt. Felső-Szilézián kívül, amely politikailag és gazdaságilag elég fontos terület, népszavazás történt összesen négy, aránylag igénytelen területen: Schleswigben, Allenstein — Mariénwerderben, Klagenfurt és Sopron vidékén; de népszavazás nélkül mentek át idegen szuverenitás alá Ausztria és Magyarország hatalmas területei. Hiába követelt népszavazást a magyar béke delegáció. „A társult hatalmak“ — írta fölényesen a Millerand-féle kísérőlevél — „feleslegesnek tartják a lakosság megkérdezését, mert abban a meggyőződésben vannak, hogy az eredmény nem lenne más, mint az, amelyet a konferencia a néprajzi viszonyok és a nemzeti aspirációk tanulmányozása alapján megállapított.“

Ide zsugorodott össze az önrendelkezési elv.

Headlam-Morley azt írja, hogy az antantnak nem állt elég katonaság rendelkezésére, hogy népszavazási területeket a befolyásolással szemben biztosítson, azért nem rendelt el több népszavazást. Ez is ok, hogy emberek milliói ellenséges idegen uralom alá jussanak.

HOGY AZ ÖNRENDELKEZÉSI JOG egymagában nem oldja meg mindenütt Közép- és Kelet-Európa nemzetiségi kérdését, arra lassanként rájött a békekonferencia. Ahogy a béketárgyalások 1919 tavaszán előrehaladtak, vette észre, hogy az új rendezés keretében is megmarad a nemzetiségi kérdés, maradnak nemzetiségek, amelyeket elnevezett — elég rosszul — kisebbségeknek.

Abban a jegyzékben, amelyet a lengyel kisebbségi szerződés aláírásakor támadt vita alkalmával június 24-én Paderewszki lengyel köztársasági elnökhöz intézett Clémenceau, ezt írta: „Azokon a területeken, amelyeket Lengyelországhoz, vagy a többi új államhoz csatolunk, nagyszámú lakosság van, amely másíájú nép nyelvét beszél, mint azt, amelynek uralma alá jutni fog. E népeket hosszú évek ellenségessége választotta el egymástól. Mi azt reméljük, hogy e népek könnyebben megbékélnek új helyzetükkel, ha tudják, hogy minden jogtalan bánásmód és elnyomás veszélyével szemben kellő védelemben fognak részesülni; sőt reméljük, hogy e garanciák létezésének már tudata hozzá fog járulni a mindenki által óhajtott kibéküléshez.“ A kibékülést a békekonferencia a kisebbségek védelme útján akarta elérni, melynek alapját az úgynevezett kisebbségi szerződések, garanciáját és végrehajtóját a népszövetség alkotta volna.

Az önrendelkezési jogról senki sem mondta volt, hogy azt nem fogják mint elvet alkalmazni; hihette akárki, hogy általános alkalmazást nyer. A kisebbségvédelem az első pillanattól kezdve nem úgy volt szánva, hogy elvi alapon nyugodjék és általános legyen. Itt csak arról volt szó, — fejtette ki a Clémenceau-jegyzék — hogy „valahányszor új állam létesül Európában, vagy régi állam nevezetes területi gyarapodáshoz jut“, a nagyhatalmak mindig megkövetelte:

tőlük, hogy „bizonyos kormányzati elvek“ tiszteletbentartását vállalják. így volt a múltban s így kell, hogy legyen a jelenben. Régen — a berlini konferencia idejére menve vissza — ez a kormányzati elv a vallásszabadság és felekezeti egyenjogúság tiszteletbentartása volt; ma — 1919-ben — a faji, nyelvi és vallási kisebbségek egyenjogúságának védelme. Csakhogy — s ez ami megjegyzésünk, —» míg a berlini kongresszus idejében nem volt szükséges a felekezeti egyenjogúságot általánossá, Európa minden államára kötelezően deklarálni, mert, kivéve éppen azokat a területeket, a Balkánt, amelyre vonatkozóan a berlini szerződés intézkedett, Európa többi részén teljes volt a vallásszabadság, — addig a párizsi békekonferencia idejében, a nemzetiségi kérdés nem szorítkozott egyedül a legyőzött hatalmakra, hanem a nyugati hatalmaknak is voltak és a békeszerződések által lettek kisebbségei, amelyekre ráfért volna a védelem. De a kisebbségvédelem egyetemessé tételét hiába követelte a békekonferencián Bratianu és hiába proponálta 1925-ben a litván Galvanaukas a Népszövetségben: mai napig nincs róla szó, a Népszövetség mindig megtagadta. Jouvenel francia megbízott 1925-ben kijelentette, hogy Franciaországban nem lehet komolyan kisebbségvédelemről beszélni, mert Franciaországban nincsenek kisebbségek: „Hogy Franciaországban kisebbségeket találjon valaki, fel kell hogy találja őket“. S a népszövetségi megbízottak elhitték, hogy Franciaországban nincs breton és flamand és Elzászban német kisebbség, amely védelemre szorul.

Hogy a békekonferenciának ez a területileg határolt kisebbségvédelme mit ér, az ismeretes. Tudjuk, hogy a kötelezett államok nem respektálják a kisebbségi szerződéseket és a Népszövetség nem tesz eleget kötelezettségének, a kisebbségi panaszokat nem orvosolja, nem veszi tudomásul. Hogy csak egy időszzerű példát említsünk: 1920 és 1931 között a csehszlovákiai németység huszonkét panaszt adott be a Népszövetséghez és közülük a Népszövetség egyetlen egyet sem intézett el érdemben.

Az ezen a nyáron Stockholmban tartott kisebbségi kongresszus megállapította, hogy „a kisebbségi népcsoportok helyzete egész Európában elrettentő módon megromlott; mindet hármassal veszedelem fenyegeti: politikai érvényesülhetőségüknek végleges elvesztése 3 közgazdasági tönkremenetel és asszimiláció, és kényszerű kivándorlás útján való számbeli megfogyatkozás s annak megakadályozása, hogy képzett nemzeti hivatásos réteget teremtsenek“.

MI E CIKK KERETÉBEN nem akarunk a napi politikával foglalkozni, de rá kell mutassunk arra, hogy miként érvényesül a Clémenceau-jegyzéknek az az elvi kijelentése, amely azt kívánja, hogy jövőben a kisebbségi kérdések emelkedjenek ki a politika légköréből, s ne adjanak módot, hogy egyes hatalmak politikai célok elérésében eszközül használják őket. Tulajdonképpen az egész kisebbségvédelem elsődleges célja ez: hogy ne legyenek elégedetlen kisebbségek, amelybe elégedetlensége intervencióra adhasson alkalmat.

Annak illusztrálása végett, hogy ez miképpen érvényesül, elő-

veszek egy cikket, amely összefügg a jelenlegi krízissel, a szudétánémetkérdéssel, s a leghitelesebben tükrözi vissza a csehszlovák állam és a szudétánémetek viszonyát. A cikk Seton-Watsonnak, a londoni egyetem Masaryk professzorának „Slavonic Review“ című folyóirata ezévi júliusi számában jelent meg, származik egy Hubert Ripka nevű író tollából, aki, írásai után ítélve, úgy látszik a folyóirat cseh politikai szakértője.

A cikk felveti a csehszlovákiai német területek Németország-hoz való kapcsolásának lehetőségét — de ennek az egyszerű kisebbségi kérdésnek, ami a szudétánémet kérdés, megoldását akár egyszerű annexió, akár népszavazás útján azért tartja lehetetlennek, mert az a csehszlovák állam teljes megsemmisülésével járna, ami viszont a német befolyás keleti terjeszkedését tenné lehetővé. „A csehszlovák kérdés“ — írja Ripka — „a szó szoros értelmében európai probléma; nem a szudétánémetek helyi kérdése, hanem a Duna-völgy kulcsának problémája.“

A békekonferencia — újra és újra hangsúlyozzuk — önrendelkezési jogot helyezett kilátásba. A „Times“ ez év május 16-i száma „Európa és a csehek“ címen azt írja, hogy a szudétánémetek önrendelkezési jogának elismerése kétségtelenül azzal járna, hogy a csehszlovákiai németek mint egy ember szavaznának a német Anschluss mellett. Ha pedig a németeknek megadjuk az önrendelkezési jogot, meg kell adni a többi kisebbségnek is és az eredmény —állapította meg a „Times“, előbb, mint a „Slavonic Review“ — a csehszlovák állam vége, vége annak az államnak, amelyet a csehek, Benes és a békekonferencia „tradícióra és stratégiai tekintetekre, az ország ipari struktúrájára épített fel“. Csehország határai — folytatja a lap — hétszáz éven keresztül álltak fenn s a múlt nagyságának emléke hatalmas tényezője volt a modern Csehország (?) megeremtésének s amellel — risum teneatis — a hegyeket, amelyek az ország természetes földrajzi határait alkotják, hatalmasan megerősítették, ami súlyosan igénybe vette a kis állam jövedelmi forrásait.

Megvallom, azért idéztem ezt, hogy szemmel látható legyen, mekkora különbség volt Csehország és a trianoni Magyarország megalkotása között: ami jó és helyes volt az egyiknél, rossz és elvetendő volt a másiknál. Az egyiknél országalapító hétszázéves üres, másiknál semmit sem érő ezeréves dicsőséges múlt; Csehszlovákiára érvényes a tradíció, stratégia, gazdasági és földrajzi egység, mi hiába hivatkoztunk ugyanarra.

Itt van a nagy ellentét elvi és a politikai helyzet között.

A szudétánémetiség nem élhetett önrendelkezési jogával, vállalnia kellett a csehszlovák uralmat, — ami húsz éven keresztül elnyomást jelentett számára — azért, hogy fenntartható legyen a mesterségesen létrehozott csehszlovák állam kulcspozíciója a Duna-medence felé.

E két idézet azt jelenti, hogy úgy a cseh kül-, mint belpolitika megkívánja, hogy a németek cseh kisebbség maradjanak. És ebben a helyzetben nem egy, hanem számtalan kisebbség van Európában, amelynek területét gazdasági vagy stratégiai okból csatolták idegen szuverenitás alá.

ABBÓL, AMIT EDDIG ELMONDOTTUNK, talán jogosan meríthetjük azt a benyomást, hogyha a világháború után megvalósult volna az a két elv, amely a békekonferencia háttérében lebegett: a népek önrendelkezési joga és a kisebbségek politikamentes — akár népszövetségi — védelme, a kisebbségi kérdés nem szolgálhatott volna intervenció okául és nemzetközi megegyezések akadályául. Amint viszont megfordítva, ahogyan védelem nélkül elnyomásban hagyták a kisebbségeket, az megakadályozza a megbékülést és intervencióra vezet.

Hogy az önrendelkezési jog milyen mértékben érvényesült a világháború után: azt láttuk.

Hogy a kisebbségek milyen mértékben részesültek védelemben: azt tudjuk. És ma már tisztában vagyunk azzal is, hogy kisebbségvédelem nemcsak azért nincs, mert védelmi fórumuk, a Népszövetség megtagadja a segédkezést, hanem azért sincs, mert nincsen Népszövetség. Hol van ma az a kisebbség, amely pirulás nélkül venné igénybe ezt a testületet! Egyetlen védelmi fóruma megszűnt a kisebbségeknek. Hova forduljanak?

A szudétanémet kisebbségi helyzet szülte európai krízisnek a tanulsága nem az, hogy fegyverkezés útján keressük a békét, hanem egyfelől az a negatívum, hogy a párizsi békekonferencia által teremtett kisebbségi védelem értéktelen és veszéllyel jár; másfelől az a pozitívum, hogy ha nem akarjuk, hogy az európai politikának ez a mérges sebe még jobban elüszkösödjék, oldjuk meg a kisebbségi kérdést úgy, hogy ne szolgálhasson intervenciók alkalmául.

A megoldásra van mód.

SZÁSZ ZSOMBOR